

Towarzystwo Naukowe i Ośrodek Badań Naukowych
im. W. Kętrzyńskiego w Olsztynie
Stacja Naukowa Polskiego Towarzystwa Historycznego
(Instytut Mazurski) w Olsztynie

Komunikaty Mazursko-Warmińskie

Kwartalnik · nr 2 (220)

Izabela Lewandowska

Życie codzienne a środowisko przyrodnicze dawnych ziem pruskich

Dostrzeganie związków między życiem ludzkim, codzienną pracą, zwyczajami, chorobami a środowiskiem przyrodniczym stało się w ostatnich kilkadziesiąt latach coraz bardziej powszechne. Problemami środowiska zajmują się już nie tylko ekolodzy, biolodzy czy chemicy, ale także coraz częściej humaniści-filozofowie, historycy, etnografowie. Zapotrzebowanie społeczne na wiedzę o relacjach społeczeństwo-środowisko jest bardzo duże. Jest to wciąż dziedzina mało znana, rzadko będąca tematem odrębnych dociekań naukowych.

Naprzeciw tym oczekiwaniom wyszło Towarzystwo Naukowe oraz Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie, a także Muzeum Budownictwa Ludowego Park Etnograficzny w Olsztynku. 23 października 1997 r. instytucje, zorganizowały sesję naukową z pogranicza historii i etnografii „Życie codzienne na ziemiach pruskich. Człowiek a środowisko”. Sesja odbywała się w Olsztynku, w dawnym kościele parafialnym, obecnie Salonie Wystawowym Muzeum Budownictwa Ludowego, a jej część końcowa (dyskusja), została zaplanowana w chałupie litewskiej na terenie Parku Etnograficznego. Stworzyło to niepowtarzalną atmosferę, a jednocześnie sprzyjające warunki dla referujących i słuchaczy.

Sesję rozpoczął dr Mirosław J. Hoffmann wystąpieniem „Człowiek a środowisko na Mazurach wschodnich w I tysiącleciu p.n.e.” Referent scharakteryzował rzeźbę terenu, krajobraz, przekrój geologiczny, a także klimat tego obszaru w I tys. p.n.e. Skupił się jednak głównie na osadnictwie, gdyż było ono wypadkową uwarunkowań środowiska naturalnego oraz przemian społeczno-gospodarczych ludności tamtego okresu. Jako przykład swoich badań archeologicznych podał szczegółowo liczbę osiedli i cmentarzysk oraz występowanie poszczególnych gatunków zwierząt. Całość wzbogacił przeżyciami znalezisk archeologicznych z tamtego okresu.

Kolejnym referentem był prof. dr hab. Stanisław Achremczyk, który zaprezentował temat: „Człowiek doby baroku a środowisko”. Ludzie żyjący w XVII w. byli bardziej uzależnieni od otaczającego ich środowiska przyrodniczego niż my dzisiaj. Autor na wielu przykładach źródłowych omówił wpływ zjawisk astronomiczno-kosmicznych, klimatu, stanu zalesienia, powodzi, na życie codzienne ludności — ich pracę i odpoczynek.

Kolejne dwa wystąpienia dotyczyły: „Krajobrazu kulturowego Warmii i Mazur” (mgr Wiktor Knercer) oraz „Zaginionych pałaców Warmii i Mazur” (mgr Joanna Wańkowska-Sobiesiak). Obydwa były bogato ilustrowane przeżyciami krajobrazu i kserokopiami pałaców z czasów ich świetności lub upadku i całkowitej ruiny. W. Knercer zwrócił uwagę na to, iż krajobraz kulturowy stanowi wyraz działalności gospodarczej człowieka. Jest związany z kolonizacją

i osadnictwem prowadzonym przez Zakon Krzyżacki na podbitych ziemiach pruskich, a także reformami agrarnymi i ustawodawstwem przełomu XIX i XX w. J. Wańkowska-Sobiesiak natomiast wyliczyła przyczyny dewastacji pałaców i dworów na Warmii i Mazurach po II wojnie światowej. Oglądając zdjęcia sprzed trzydziestu—czterdziestu lat pięknych zabytkowych obiektów, które już dzisiaj nie istnieją, czuło się brzemie odpowiedzialności, ale jednocześnie... bezradność.

Kolejne referaty dotyczyły innej dziedziny związków człowieka ze środowiskiem naturalnym, a mianowicie chorób. Ks. dr Andrzej Kopiczko omówił „Szpitalnictwo na Warmii”, a studentka IV roku historii Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie Jolanta Ślizewska „Dżumę na Mazurach w latach 1708—1711”. Z wystąpienia ks. Kopiczki dowiedzieć się można było, że do końca XVII w. nie było w szpitalach lekarzy, gdyż były to raczej przytulki dla cierpiących i umierających. Formę szpitala w dzisiejszym jego znaczeniu wprowadzono na Warmii dopiero w XIX w. Natomiast J. Ślizewska wskazała na przyczyny i objawy dżumy nawiedzającej Prusy Książęce w początkach XVIII w., a także na sposoby jej zapobiegania.

Nawiązując do miejsca, w którym odbywała się sesja, dr Jerzy Sikorski omówił „Zespół zamkowy oraz system urządzeń miejskich Olsztynka w średniowieczu”. Przy użyciu planyzy przedstawiający mury i zabudowania średniowiecznego Olsztynka wskazał na rolę przepływającej przez miasto rzeczki, która stanowiła źródło wody pitnej, a także na „ekologiczne” skutki postoju 600-koznej armii wojskowej na tak małym obszarze ogrodzonym murami obronnymi.

W dalszej części sympozjum dr Jan Chłosta zanalizował zapowiedzi pogody i stany zjawisk atmosferycznych Warmii zawarte w przyszłościach, powiedzeniach i w obyczajach ludzi tej krainy. Jego referat pt. „Klimat Warmii” wzbogacony był licznymi cytatami dotyczącymi każdego miesiąca.

Ostatnią część sesji wypełniły trzy referaty poruszające związki człowieka i środowiska oraz człowieka i przestrzeni w kulturze ludowej. Dr Bożena Beba zajęła się głównie wartością ziemi i wody, jako najwyższymi dobrami natury dla chłopów („Człowiek a środowisko w kulturze ludowej — ziemia i woda”). Przytoczyła wiele obrzędów z tym związanymi, a także funkcjonujące w wyobrażeniach i wierzeniach ludowych mity. Dr Halina Murawska kontynuowała temat, skupiając się jednak na roli ognia („Człowiek a środowisko w kulturze ludowej — żywioł ognia”). Natomiast na temat otaczającej człowieka przestrzeni jako prywatnej ojczyźnie i ziemi rodzinnej mówiła na zakończenie sesji dr Bożena Domagała w referacie „Człowiek i przestrzeń w kulturze ludowej”.

Sesja „Życie codzienne na ziemiach pruskich. Człowiek a środowisko” spotkała się z dużym zainteresowaniem ze strony słuchaczy. Przybyli na nią nie tylko mieszkańcy Olsztynka, w tym liczna rzesza młodzieży, ale również zainspirowane nicodziennym tematem osoby mieszkające w Olsztynie.

Przypomnieć warto, iż była to już druga sesja naukowa poświęcona życiu codziennemu ziem pruskich. Pierwsza odbyła się w październiku 1996 r., a jej plonem jest książka *Życie codzienne na dawnych ziemiach pruskich*. Międy nadzieję, że wystąpienia zaprezentowane wyżej również uką się drukiem, a temat życia codziennego na ziemiach pruskich będzie kontynuowany w przyszłości.